

KLASTER TIZIMLARINI TAHLIL VA SINTEZ QILISHGA TIZIMLI YONDASHUV

Nasirov Ilxam Zakirovich

t.f.n., professor, Andijon mashinasozlik instituti

Savdo-iqtisodiy bloklarni shakllantirishga qaratilgan birinchi qadam erkin savdo hududlarini yaratishdir. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 90- yillarning boshida bu hududlarda jahon savdosining taxminan 42 foizi amalga oshirilgan. Eng mashhur hududlar orasida Evropa erkin savdo uyushmasi (EFTA), evropa Ittifoqi (EI), Shimoliy Amerika erkin savdo hududi (NAFTA), Osiyo-Tinch okeani iqtisodiy hamkorlik (APEC) va boshqalar mavjud [1-4].

GATT davlatlarning shartnoma paytda, bojxona to'lovlarini kamaytirish, ularni qoplash, tarifsiz to'siqlardan iborat. Bu milliy ishlab chiqarish uchun subsidiyalar, turli andozalar va qoidalarga, mahsulotlarni sertifikatlashni joriy tartibda o'z ichiga oladi. Intellektual mulkni himoya qilish haqida GATT savollarga Urugvay Round, shuningdek, erkin savdo uchun asos bo'lishi mumkin. Tibbiy va fitosanitariya nazorati masalalari ko'tarilib uning echimi birmuncha xal etildi. Bu barcha masalalar endi jahon savdo tashkilotida qaror topishi kerak [5-9].

Mehnat va hamkorlik xalqaro bo'limi, ayniqsa tovarlarni taqsimlash, xalqaro biznes, klaster zanjirlarni va kanallari orqali ko'p millatli, ko'p sonli xalqlarni birlashishiga olib keldi. Investitsiyalar bo'yicha ortgan mablag'larni qaytarish bilan bog'liq xalqaro klaster kanallarini rivojlantirish istiqbollari, boshqa mamlakatlarda kam tariflar orqali klaster vositachilari, eng yaxshi moliyaviy va boshqa shartlar asosida kelishuvlar. Davlatlararo klaster kanallarini yaratish, ilgari aytib o'tilganidek, yirik xalqaro yuk tashish kompaniyalari, sug'urta kompaniyalari va global telekommunikatsiya tarmoqlari tomonidan osonlashtirildi [10-12].

Xalqaro klasterning mintaqaviy jihati "Maklador operatsiyalari" deb ataladi. AQSHda joylashgan kompaniyalar orasida, Meksikada ishlab chiqarilgan ishlab chiqarish ob'ektlaridan foydalanish, yarim tayyor mahsulotlar, komponentlar ishlab chiqarish, shuningdek elektron qurilma va televizorlarning yakuniy yig'ilishi uchun tushunchalar tobora ommalashmoqda. Aslida, "Maklador operatsiyalari" ostida AQSHda ishlab chiqaruvchi kompaniya Meksikada ishlab chiqarish va montaj ishlarini boshqarish uchun to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar tuzadi yoki shartnomalar qiladi [4,13].

Meksikada ishlab chiqarish qiymati Amerikadagi shunga o'xshash xarajatlardan pastdir. Qo'shma Shtatlardagi kompaniyalar, odatda, yakuniy yig'ilish uchun Meksikaga tarkibiy qismlar va yarim tayyor mahsulotlarni yuboradilar, so'ngra tayyor mahsulotlarni AQSHga ko'chirishadi. Ushbu yondashuv ko'pgina kompaniyalar tomonidan qo'llaniladi. Global biznesdagi "Maklador operatsiyalari" tarkibida Amerika Qo'shma Shtatlari ishlab chiqaruvchilari Meksikada 1000 dan ziyod o'simliklardan foydalanadilar. Shunga o'xshash yondashuvlarni amalga oshirishga imkon beradigan muhim element bojxona to'lovlarini to'lamasdan yoki import to'lovlarini to'lamasdan mahsulotni olib kirish, saqlash, ishlab

chiqarish va keyinchalik eksport qilishni nazarda tutadigan soliq tushunchasi. Bu holat "Macladean operatsiyalari" kabi klaster alternativlarning iqtisodiy jozibadorligini oshiradi. Meksikadagi Maksarid operatsiyalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi Markaziy va Janubiy Amerikada mavjud bo'lgan o'xshash imkoniyatlardan foydalangan holda namuna bo'lib xizmat qildi. Qo'shma Shtatlar bilan Meksika o'rtasidagi savdo aloqalarini o'rnatish istiqboliga qo'shimcha ravishda, ushbu alternativlardan foydalanish muhim afzalliklarni ta'minlaydi [14-18].

Xalqaro klaster faoliyatini amalga oshirish uchun samarali aloqa va boshqaruv tizimlaridan foydalanish kerak. Tovarlar hujjatlar, eksport va import nazorat va to'g'ridan-to'g'ri harakatini tegishli masalalarni, bugungi mijoz uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Natijada barcha talablarni qondira oladigan yetkazib beruvchi eng raqobatbardosh hisoblanadi.

Xalqaro klaster strategiyasi valyuta kurslari qisqa muddatli va uzoq muddatli, ham tendensiyalarni ta'sir qiladi. Bu o'zgarishlar omborlar, zavod va tarqatish markazlari joylashgan, shuningdek, transport va tashuvchining rejimida tanlash kabi moddiy-texnik echimlarni qabul qilish haqida muhim ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xalqaro savdoda klaster xususiyatlari [19-22]:

- ichki bozorlarga buyurtma berish buyurtmalariga qaraganda ularning miqdori ancha katta. Odatda bu logistik xarajatlarni kamaytirish uchun amalga oshiriladi (masalan, maxsulotning miqdori uchun transport tariflaridan chegirmalar)

- xalqaro bozorlarda har xil bo'ladi. Ularni yetkazib berishning o'zgarishi, yetkazib berish uchun ko'proq imkoniyatlarni ko'rib chiqish, ko'plab vositachilar bilan shug'ullanish va hokazo .;

- xalqaro bozorlarda ko'p tajribaga ega bo'lmagan korxonalar uchun bu muayyan qiyinchiliklarni tug'diradi;

- tovarlarni yetkazib berishda yangi logistik vositachilar (yuk agentlari, bojxona brokerlik kompaniyalari);

- yetkazib berishning masofalari va vositachilarning ko'pligi korxonalar va uning mahsuloti iste'molchilari o'rtasida bevosita aloqa o'rnatishga to'sqinlik qiladi;

- savdo shartlari, yetkazib berish asoslari, to'lov shartlari korxonaning normal ishlashi uchun mutlaqo noma'lum va odatiy bo'lishi mumkin;

- Xalqaro transport hujjatlari va hujjatli protsedura yanada murakkab va xilma-xildir;

- Klaster ta'minoti tizimining ishtirokchilari o'rtasida axborot almashinuvini tashkil etish juda qiyin, ayniqsa, ko'plab mamlakatlar chegaralarini engib o'tish va shunga muvofiq turli xil axborot tizimlaridan foydalanish zarur [23,24].

Yuqorida keltirilgan muammolarni muvaffaqiyatli hal etish uchun korxonalar ular yuzaga keladigan operatsiyalarning murakkabligi va xilmaxilligini yaxshi bilishlari kerak.

Klaster faolliklari- qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirayotgan to'laqonli klaster tizimida moddiy oqimga nisbatan qo'llanadigan harakatlar. Bunda quyidagilar ajratib ko'rsatiladi:

- klaster operatsiyalari, yoki elementar klaster faolliklari (ordinary logistics activity);
- klaster funktsiyalari, yoki kompleksli klaster faolliklari (complex logistics activity).

Klaster tizimlariga, qoidaga ko'ra, ularni tahlil va sintez qilishga tizimli yondashuvni qo'llash imkonini beradigan murakkab (katta) asosiy jihatlar xos bo'ladi. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat [25-29]:

- ko'p sonli elementlar (bo'g'inlar) mavjudligi, alohida elementlar o'rtasida o'zaro aloqalar jarayoni ko'p omilliligi, ko'p pog'onali ma'murchilik tizimi, stoxastika kuchlari va omillarining tashqi muhitga ta'siri kabi belgilar bilan tavsiflanadigan murakkablik;
- strukturalanganlik- berilgan maqsadni amalga oshirayotgan boshqaruv ob'ektlari va sub'ektlaridan iborat bo'lgan ma'lum bir tashkiliy struktura mavjudligi;
- ierarxiklik-chiziqli yoki funktsional klaster boshqaruvi doirasida quyiroq pog'onadagi elementlarning yuqori pog'onadagi elementlarga bo'ysunishi;
- emerjentlik- berilgan maqsadli funktsiyaning alohida element yoki quyitizimlar bilan emas, balki butun tizim tomonidan amalga oshirilishi.

Klaster chiqishda berilgan ko'rsatkichlar bilan moddiy oqimlarga ega bo'lgan uyg'unlashtirilgan, muvofiqlashtirilgan klaster tizimlarini loyihalashtirish vazifasini qo'yadi va hal etadi. Bunday tizimlarning asosiy farqi ular tarkibidagi ishlab chiqarish kuchlarining muvofiqlik darajasi yuqori ekanligida bo'lib, bu boshdan-oxir moddiy oqimlarni boshqarish imkonini beradi. Klaster tizimlarini makroklaster va mikroklaster turlariga ajratish mumkin [30-32].

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Murodjon o'g'li, E. B., & Farhod o'g'li, I. S. (2023). SHAHAR YO 'LLARINI JIHOZLASHDA ME'YORIY TALABLARGA MOSLIGINI O 'RGANISH VA TAVSIYALAR ISHLAB CHIQISH. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 1(3), 47-50.
2. Murodjon o'g'li, E. B. (2024). INSONIYAT VA JAMIYAT RIVOJLANISHIDA ILM, FANNING AXAMIYATI. *TADQIQOTLAR*, 29(2), 105-108.
3. Murodjon o'g'li, E. B. (2023). O 'ZBEKISTONDA TRANSPORT SEKTORINING ZAMONAVIY XOLATI VA UNING RIVOJLANISH DARAJASI. *Scientific Impulse*, 2(15), 904-911.
4. Murodjon o'g'li, E. B., Kazimjanovna, V. M., & Abduraxmonovna, Y. N. (2023). Patentlash malumotlarini tayyorlash va patetlashga izlash ishlarini olib borish. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 1(3), 243-248.
5. Murodjon o'g'li, E. B., Hayrullo o'g'li, A. Z., & Hayrullo o'g'li, Z. A. (2023). LOGISTIKA SOHASIDA AVTOMOBIL TRANSPORTIDANFOYDALANISH SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 3(3), 86-90.
6. Gaffarov Makhammatzokir Toshtemirovich , Nasirov Ilham Zakirovich , Sobirova Tursunoy Abdipatto kizi , Hakimov Mavlonbek Solijon ugli. (2023). Recovery Of Fines From Drivers Of Foreign Vehicles. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 3589–3591. <https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.446>.

7. Nasirov Ilkham Zakirovich- Ph.D., Gaffarov Mukhammadzokir Toshtemirovich , Doctoral Student. (2023). Consequences Of Complete And Undercombustion Of Fuel. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 3597–3603. <https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.448>.
8. Malokhatkhon Karimovna KOSIMOVA, Davlatkhon Karimovna MUQIMOVA, Ilham Zakirovich NASIROV, Bahodirjon Zakirovich NOSIROV. WELDING MATERIALS USED IN THE RECOVERY OF CORRODED DETAILS IN THE CONTACT WELDING METHOD// Eur. Chem. Bull. 2023, 12(5), 1657-1662. DOI: <https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.446>.
<https://eurchembull.com/uploads/paper/5aa8cc7f80ab74316113aca9aab7cb42.pdf>.
9. NASIROV ILXAM ZAKIROVICH, NURDINOV MURODALI ALIJONOVICH, GAFFAROV MUKHAMMADZOKIR TOSHTEMIROVICH, XAYDAROV MURODJON AKBARALIYEVICH, TO'RABOYEV HOLMUROD RUSTAMJON O'GLI. CONDUCTING LESSONS IN INVENTIVE METHODS// The Seybold Report- Seybold Publication, Box 644, 428 E. Baltimor Ave. Media, PA 19063. 227-234 p. <https://www.seyboldreport.org/issues>
10. Nasirov Ilham Zakirovich, Nurdinov Murodali Alijonovich, Nosirov Bahodirjon, Kuzibolaeva Dilnoza Tukhtasinovna, Obidzhonova Gulizebo Shukhratbek kizi. EFFECT OF SYNTHESIS GAS SUPPLY ON ENGINE PERFORMANCE// MSW MANAGEMENT -Multidisciplinary, Scientific Work and Management Journal. ISSN: 1053-7899, Vol. 33 Issue 2, December – 2023, Pages: 125-132. <https://mswmanagementj.com/index.php/home/article/view/50>
11. Qudbiyev, N. T., Qudbiyeva, G. A. Q., & Abduraximov, B. U. O. (2022). LOGISTIKADA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI. Scientific progress, 3(1), 133-142.
12. Tohirovich, Q. N. (2021). XALQARO MOLIVAVIY HISOB STANDARTLARIGA O'G'LI DOLZARBLIGI. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 1(2), 56-64.
13. O'G'Li, R. U. R., Tohirovich, Q. N., & O'G'Li, Q. N. A. (2021). BILVOSITA SOLIQLARNING SOLIQ TIZIMIDAGI TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 719-723.
14. Shaxrinov Avazxonovna Kurbonova (2021). MAHSULOT TANNARXI HISOBIGA OLISHDA BOSHQARUV HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. Scientific progress, 2 (8), 603-607.
15. Rahmatullo Rafuqjon o'g'li Rahimov (2022). Avtomobil transportida tashuv ishlarini amalga oshirishda harakat xavfsizligini ta'minlash uslublarini takomillashtirish yo'llari. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ, 750-754.
16. MUMINOVICH, S. A., & ZAKIROVICH, N. I. (2022). PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MULTIMODAL TRANSPORTATION TECHNOLOGY. Saybold Report (TSRJ): Saybold Publications, Box, 644(428), 468-475.
17. Насиров, И. З. Солиев Бобуржон Абдираим Коулс.(2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ADAS ДЛЯ ПОМОЩИ

ВОДИТЕЛЯМ. Американский журнал междисциплинарных исследований и разработок, 5, 94-105.

18. Насиров, И. З., & Гаффаров, М. Т. (2021). ЭЛЕКТРОННАЯ СИСТЕМА ПЛАТЕЖЕЙ В АВТОБУСАХ. Естественнаучный журнал «Точная наука, 117, 2-5.

19. Nasirov Ixham Zakirovich, & Akromjonova Sayyoraхon Вахтиуor qizi. (2023). YO‘L BOSHQARUVINI INTELLEKTUAL AXBOROT TIZIMLARI ASOSIDA AVTOMATLASHTIRISH . Journal of New Century Innovations, 21(4), 122–127. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/3070>

20. Саидкамоллов Исломжон Рахматулло угли и Насиров Ильхам Закирович. (2022). МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОГО ТИПА ПОДВИЖНОГО СОСТАВА ДЛЯ ПЕРЕВОЗКИ ЛЕКАРСТВ ДО ПОТРЕБИТЕЛЯ. Всемирный бюллетень социальных наук , 17 , 176–186. Получено с <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/1876>.

21. Хайдаров Муроджон Акбаралиевич, Nasirov Ixham Zakirovich. ANDIJON SHAHRIDA AHOLI YUKLARINI LOGISTIK TASHISHNI TASHKIL ETISH //PEDAGOG RESPUBLIKA ILMIY JURNALI. 7 – TOM 2 – SON / 2024 - YIL / 15 – FEVRAL, 223-231 b.

22. Организация пассажирских перевозок в городе Андижане с учетом экологического фактора. (2024). Инновации: Международный междисциплинарный журнал прикладных технологий (2995-486X) , 2 (1), 4-7. <https://multijournals.org/index.php/innovative/article/view/361>

23. To‘raboyev Holmurod Rustamjon o‘g‘li. (2023). ANDIJON VILOYATIDAN O‘TUVCHI XALQARO AVTOMOBIL YO‘LLARIDA TRANSPORTLARNING O‘TUVCHANLIGINI OSHIRISH HAMDA XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASH. Journal of Universal Science Research, 1(11), 237–242. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/2672>

24. Хомидов Анварбек Ахмаджон ўгли, & Шодмонов Сайидбек Абдувайитович. (2022). ДАТЧИКИ ТЕМПЕРАТУРЫ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 4, 62–66. Retrieved from <http://www.ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/65>

25. Шодмонов С. А., Ортиқов С. С., Abdiraxmonov R.A International journal for innovative Enjineering and Management Research Хиндистон Hyderabad 2021 THE RESULTS OF LOBORATORY STUDIES CONDUCTED TO DEVELOP THE TECHNOLOGIY OF RESTOROTION OF SHAFTS March-2021, Volume 10, Issue 03, Pages: 402-404 <https://ijiemr.org/downloads/Volume-10/ISSUE-3> 3 0.33 ball

26. Shodmonov, S. A. (2022). GLOBAL ELEKTR AVTOMOBILLARINI ISHLAB CHIQUISH VA ELEKTR MASHINA ASOSLARI.

27. Shodmonov Sayidbek Abduvayitovich, Abbasov Saidolimxon Jaloliddin o‘g‘li, & Xomidov Anvarbek Axmadjon o‘g‘li. (2022). RESPUBLIKAMIZDA YUKLARNI TASHISHDA LOGISTIK XIZMATLARNI QO‘SHNI RESPUBLIKALARDAN OLIV CHIQUISH VA RIVOJLANTIRISH OMILLARI . JOURNAL OF NEW CENTURY

INNOVATIONS, 9(1), 83–90. Retrieved from
<http://wsrjournal.com/index.php/new/article/view/1970>

28. Shodmonov Sayidbek Abduvayitovich, Nasirov Ilxam Zakirovich. ISTE'MOLCHILARNI MODDIY RESURSLAR BILAN OQILONA TA'MINLASHNI TASHKIL ETISH// BIOLOGIYA VA KIMYO FANLARI ILMIY JURNALI, 23 YANVAR / 2024 YIL / 2 – SON, 37-44 б.

29. Turabayev, K. (2023, October). ANDIJAN CITY PUBLIC TRANSPORT TO PROVIDE PRIORITY OF MOVEMENT. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 20, pp. 34-36). <https://aidlix.org/index.php/us/article/download/151/150>

30. L.Y.Bakirov M.A.Nurdinov “Avtomobillarda xalqaro yuk tashish qoidalari”. T. 2021 370 bet.

31. Nurdinov M., G‘anijonov M., Abdupattoyev B. CARGO ON INTERNATIONAL HIGHWAYS REST AREAS FOR CARS //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2022. – T. 1. – №. 6. – S. 302-308.

32. Muqimova D., Nurdinov M. COMPLIANCE WITH RESPONSIBILITY AND WORK REGIMES OF DRIVERS IN LEGAL REGULATORY DOCUMENTS DUE TO ACCIDENTS IN THE TRANSPORTATION OF INTERNATIONAL GOODS BY TRUCKS //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2022. – T. 1. – №. 2. – S. 15-25.